

КАРАМАН МИКОЛА ВІТАЛІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції*

ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИТУАЛІВ У ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Існування ритуалів як частини специфічного соціального регулятора, а саме «права», повністю відповідає природно-правовим теоріям праворозуміння. Адже вихідним пунктом доктрини природного права є утвердження ідеї природних, невідчужуваних прав людини, які не даруються їй державою, а належать від природи нарівні з розумом та іншими людськими якостями. Завдання держави відповідно до доктрини природного права полягає у визнанні та забезпеченні прав людини, що здійснюється, зокрема, через їх закріплення у конституціях, інших законодавчих актах та формування механізмів і процедур реалізації й захисту прав людини. Відповідно до концептуальних підходів цієї доктрини правом може вважатися лише те нормативне явище, яке відповідає суспільним уявленням про справедливість, рівність, свободу. Аморального права не може існувати взагалі, як не може бути права «тоталітарного», «фашистського» чи «расистського» [2, с. 33–34].

Ритуал, як тисячі років тому, так і сьогодні, є невід'ємним засобом організації життя суспільства. Перш за все, це явні дії особи або групи осіб, що звертають увагу оточуючих на певне явище або факт. Для цього повинна мати місце відповідність ряду умов: загальновизнана умовність комплексу ритуальних дій, суспільна значущість події або факту, що підкріплюється ритуалом і усвідомлена мета ритуалу. Остання умова зберігає своє значення тільки завдяки звичаєвій нормі, з якою ритуал тісно пов'язаний. Іншими словами, якщо підтримується звичаєва норма – ритуал важливий, його мета усвідомлена. Якщо звичаєва норма забута, ритуал втрачає значну частку сенсу і відтворюється (якщо відтворюється взагалі) тільки «за інерцією», не усвідомлено. Природно, що в традиційних суспільствах, ритуали, як і раніше, є регуляторами суспільного життя.

У суспільстві, яке є досить секуляризованим важко виявити та побачити вплив ритуальної діяльності на наші правила та переконання, а також легко відкинути ритуал як рудиментарний залишок попередньої ери, що вже вижив себе в ізолюваній сфері людської діяльності, яку можна узагальнити терміном «релігія». Однак, звуження концепції ритуалу до формальних релігійних практик ігнорує поширеність ритуальної діяльності в «світських» аспектах людської діяльності – «світських ритуалах». Якщо осмислити живі звичаї та надати їм форми усвідомленої всезагальності, то природне право («право саме у собі») набуває вигляду закону. Кожний індивід знаходить у законі формулу своєї істинної предметної сутності, бо закони розкривають і повідомляють

йому те, що він доти лише невиразно відчував у глибині своєї істоти. Тож підпорядкування істинним законам не в змозі притиснути його свободу. Кожний істинний закон за Г. В. Ф. Гегелем є свободою; він є виговореною сутністю вільної волі і знає в ньому себе. Ті ж закони, які не узгоджені із вільною волею людини, залишаються порожнім зобов'язанням [1, с. 79].

Ритуали регулюють широке коло відносин у суспільстві, призначаючи соціальні ролі та наділяючи учасників відносин правами та обов'язками, притаманними тій чи іншій соціальній ролі. Ритуал допомагає створювати і підтримувати неформальні соціальні норми, він одночасно забезпечує найважливіший, а в багатьох випадках, єдиний засіб для формування наших уявлень про вищі цінності, безперечні авторитети і, зрештою, про сакральне, як у релігійній, так і в світській сферах. Як наслідок, ритуалізація (або деритуалізація) соціальних норм неминуче впливає на питання моралі, легітимності та справедливості, що виходять за рамки самих норм. Прикладом того, як ритуали в правовій сфері впливають на соціальне життя є норми безпечного дорожнього руху в частині світлофора. Послідовність зупинки і початку руху на світловому трафіку є довільною і суто умовною, вона заснована на загальній зручності та загальній практиці. Сенса червоних і зелених сигналів світлофора можна було б обміняти місцями, за умови, що достатня кількість людей погодилася б дотримуватися нових умов.

Будь-яка регулятивна практика, в даному випадку ритуалізація, формує і забезпечує існування цінностей, інтерпретацій та розуміння, які лежать в основі кожної системи правових норм. Ритуал допомагає індивіду ідентифікувати себе в якості члена «нормативної спільноти». Ритуальні церемонії народження, смерті, укладення шлюбу, віросповідання – можна знайти у всіх відомих нині культурних сім'ях. Вони виражають ті культурні цінності, про які дбає суспільство.

Мета ритуалу, перш за все, психологічна. Будь-яка значна подія або факт вимагає визнання в очах оточуючих. В першу чергу, це стосується індивідуальних переживань кожного окремого спостерігача, через те, що кожен оцінює оточуючі його події зі своєї особистої точки зору, за особистими критеріями. Отже, може існувати безліч особистих думок щодо, наприклад, проведення судового засідання. Індивідуальна свідомість людини, що володіє спеціальними знаннями (в даному випадку юриста) буде сприймати те, що відбувається з позиції відповідності нормам процесуального права, свідомість інших спостерігачів може також відзначати незначні деталі, які з формально-юридичної точки зору не мають значення. Проте, всі спостерігачі, незалежно від відсутності або наявності спеціальних знань, будуть оцінювати те, що відбувається з точки зору належного виконання ритуалу, з точки зору традиційних стереотипів, що передаються з покоління в покоління. Поведінка учасників, їх емоційне ставлення до подій, черговість виступів, навіть зовнішній вигляд – за такими ознаками формується ставлення до подій. Суд – це незалежний орган, який встановлює істину на підставі права, тобто довіра суспільства до судового процесу має бути

непохитною. Такою вона може бути тільки за умови ретельного дотримання всіх судових ритуалів. В іншому випадку недовіра до такого суду лише сприяє зміцненню правового нігілізму в суспільстві і державі. Розвиток досліджень про ритуали, як про регулятори соціальних процесів, розглядає В. Кабо в своїй роботі «Походження релігії: історія проблеми»: «Велике місце в сучасній західній етнографії належить вивченню ритуалу як одного з найдавніших компонентів релігії, дослідженню його співвідношення з міфологією та соціальною організацією» [3].

Ритуали, наділяючи учасників ритуаловідносин соціальними ролями, відповідно наділяють їх правами та обов'язками, необхідними для забезпечення соціального блага або забезпечення будь-яких інтересів. Адже максимальне забезпечення соціального блага та забезпечення задоволення інтересів більшості членів певного суспільства – це ключ до процвітання суспільства.

Короткий огляд ритуалів, що міститься в даній доповіді, можна назвати його «правовою функцією», оскільки дія ритуалів має спільні риси з дією законів та норм соціального регулювання. Закони та норми соціального регулювання слугують загальним цілям збереження структури соціального співробітництва та стимулювання тенденцій, відповідно до яких певним індивідам доведеться відмовитися від власних егоїстичних інтересів задля збереження соціального порядку. Однак ритуали виконують дану функцію дещо по-іншому, ніж норми закону та різні норми соціального регулювання. Ритуали потребують меншої кількості затрат задля їх забезпечення. У індивідів виникають негативні емоції, коли вони вступають у протидію відчуттю їх особистої ідентичності. Норми закону є більш затратними в частині забезпечення їх виконання через необхідність механізмів їх зовнішнього санкціонування – держава створює та забезпечує накладення санкції за невиконання норм закону.

Список використаної літератури:

1. Дудченко В. В. Плюралістична теорія джерел права: нові можливості в осягненні права / В. В. Дудченко // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2010. – Т. 9. – С. 78–88. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npronua_2010_9_10
2. Загальна теорія права : підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. – К. : Баїре, 2015. – 392 с.
3. Кабо В. Происхождение религии: история проблемы. – Канберра : Алчеринга, 2002. Електронний ресурс – [Режим доступу]: http://aboriginals.narod.ru/origins_of_religion.htm

Ключові слова: соціальний контроль, право, правова функція, ритуал, функції ритуалів, ритуаловідносини.

Ключевые слова: социальный контроль, право, правовая функция, ритуал, функции ритуалов, ритуаловидносыны.

Key words: social control, law, legal function, ritual, functions of rituals, rituals.